

EGY FILOZÓFUS SZÉKELYVÁROSBÓL

Lejegyezte, szerkesztette:
Jákfalvi Magdolna, Kékesi Kun Árpád

L'Harmattan Kiadó
Theatron Műhely Alapítvány
Budapest, 2022

A kötet megjelenését támogatta:

© Béres András, 2022
szerk. © Jákfalvi Magdolna, Kékesi Kun Árpád, 2022
fotók © Béres András, 2022

ISBN 978-963-414-929-3

A kiadásért felel Gyenes Ádám, a L'Harmattan Kiadó igazgatója

A kiadó kötetei megrendelhetők, illetve kedvezménnyel megvásárolhatók:

L'Harmattan Könyvesbolt
1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.
Tel.: +36-1-267-5979
harmattan@harmattan.hu
www.harmattan.hu

Olvasószerkesztő: Csinta Áron
Nyomdai előkészítés: Kállai Zsanett
Nyomdai munkák: Prime Rate Kft.
Felelős vezető: Tomcsányi Péter

TARTALOM

JÁKFALVI MAGDOLNA, KÉKESI KUN ÁRPÁD: MAGYARRÓL MAGYARRA	7
DOSAR	13
SZÁRMAZÁS, CSALÁD	19
ÚTBAN GÖRGÉNY FELÉ (2022. május 5.)	23
TANULMÁNYAIM	28
MUNKAHELYEIM	33
TAGOZATOSÍTÁS	40
A KÉT TANSZÉK	53
4-3, 3-4. BEISKOLÁZÁSI SZÁMOK	57
OKTATÁSI HAGYOMÁNY	61
AZ OKTATÁS KERETEI	66
REPERTOÁRÉPÍTÉS	71
ÁTHALLÁSOS ELŐADÁSOK	75
A TANÁRI KAR	79
BARÁTSÁG, BARÁTOK	83
MAGYARORSZÁGI BARÁTOK	89
KIRÁLY LEVELE	92
„BÉLA 83”	95
A REPÜLŐ EGYETEM	106
AZ ELSŐ FELVONÁS VÉGE	109
AZ 1989-ES DECEMBERI ESEMÉNYEK	111
AZ RMDSZ MEGALKULÁSA	117
ÉLELMISZEROSZTÁS	120
AZ RMDSZ MEGSZERVEZÉSE	124
JANUÁR A FŐISKOLÁN	129
TAGOZATI AUTONÓMIA	136

POLITIKA	144
A KÖNYVES-GYERTYÁS TÜNTETÉS	147
FEKETE MÁRCIUS	150
AZ RMDSZ INTÉZMÉNYESÜLÉSE	157
1991. MÁRCIUS 15.	160
BETEGSÉG	163
A KAROK LÉTREJÖTTE	166
KÖNYVEK	170
EGYETEMSZERVEZÉS	173
ÁLLAMTITKÁRSÁG	181
SZÍNHÁZVEZETÉS	185
REKTORSÁG	191
A DOKTORI ISKOLA	196
NÉVMUTATÓ	207
KÉPEK ÉS DOKUMENTUMOK JEGYZÉKE	210

JÁKFALVI MAGDOLNA, KÉKESI KUN ÁRPÁD: MAGYARRÓL MAGYARRA

„A gondolkodásban szabad vagyok, mert nem vagyok másban, hanem teljességgel önmagamnál maradok, s a tárgy, amely nekem a lényeg, osztatlan egységben a számomra való lét.”¹

Honnan ismerszik meg az igazi erdélyi? Ez nem egy vicc kezdete, hanem Béres Andrással folytatott évtizedes beszélgetésünk esszenciája. Aki igazi erdélyi, mindig tudja, hogy egy felidézett esemény milyen nyelvi közegben történt meg. Aki nem igazi erdélyi, annak el kell magyarázni, mikor szól magyarul, mikor románul a történet. Tíz éven át a legtöbbit feltett kérdésünk az volt Béres Andrásnak, hogy „milyen nyelven mondtátok? Milyen nyelven beszéltek?”

Az olvasó egy beszélgetőkönyvet tart a kezében, s vélhetően ismeri és elfogadja az ilyen olvasmányok sajátos tulajdonságát: a két fél, aki beszélget, ismeri egymást, közös a kultúrája, közös a nyelve. Ez esetünkben, első érzetre, igaz lehet, Béres András erdélyi magyar filozófus, mi magyarországi színháztörténészek vagyunk, az egyetemi-akadémiai keretekben mozogva magyarul értjük egymást. Azonban, bár több mint egy évtizede dolgozunk Andrással, még mindig napi tapasztalatunk, hogy másként és másfelől, de sokszor nem a nyelv felől indul el a megértés. Néha kedves nyelvi idegenség jelenik meg a szavak, a szintaxis szintjén, de nem oly távoli a különbség, hogy a szöveggörnyezetből ne tudjuk korigálni az elértést, ne tudjuk azonnal kipótolni máshonnan az ideillő információt. A „régiségem” az egyetemi hierarchiában betöltött éveket jelenti, a „kocsim arca” a lökhárítót, a „tégla” a winchestert, s mint egy családi nyelvkészletbe, az erdélyi magyarba is bedolgozzuk magunkat. Mégis itt van egy másik nyelv, amelyet mi nem beszélünk, s amelybe a bedolgozás szinte lehetetlen: ez Erdély értelmiségének a nyelve. Nem beszéljük ezt az élő erdélyi magyar egyetemi nyelvet, mely archaizál és (neo)latinizál egyidejűleg, és amely az idegen nyelvű megszólalás különös jelenségeként az együttélés kényszerét és kompromisszumait is mondatstruktúrájába foglalja. De tanuljuk, s a kötetrel ezt a tanulási kézikönyvet is szeretnénk átadni az olvasónak.

¹ Georg Wilhelm Friedrich Hegel: *A szellem fenomenológiája*. Ford. Szemere Samu. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1979. 108.

Az átadás észrevétlen és könnyű lesz, mert Béres András egész habitusában tanár, megfontoltan, érthetően beszél, mondatai szentenciák. Jellegzetes retorikai eszköze az ismétlés, mely a jelentés árnyalatait hangsúlyokkal és nyomatékokkal változtatva képes megtartani a hallgató érdeklődését. A könyvben is meghagytuk ezt az érvelő szerkezetet, az olvasó fantáziájára (és az ismerősök örömeire) bízunk, miként fedezi fel a nyomtatott szövegben a beszélőt. De meg fogja találni, mert András a nagy mesélők formabiztonságával vezet minket. Beszélgetéseinkbe rendre nagyívű történetek keverednek, s az igaz történetek nemcsak a megtörtént események súlyát helyezik ránk, de András megszólításokkal és az E/2 igeragozással egyenesen behúz minket maga mellé a múltba. „Figyeljete csak, barátaim! Fogod ezt dolgot...”, s máris Görgénynél járunk pisztrángozni Kincses Elemérrel.

Tíz éven át beszélgettünk Béres Andrással Marosvásárhelyen és Budapesten, általa és vele ismertük meg Erdélyt mint a nemzeti és néha politikai kisebbség olyan régióját, ahol a kétnyelvűség, a kétkultúráság az általános élettapasztalat. A tízéves beszélgetések sokszor kirándulások, vacsorák élményével fordították le a mondatokat: a táj, a fenyvesek, a tavak, az utak helyükre tették az alanyt és az állítmányt. Ezek a hosszú, utazásokhoz, évről-évről, ünnepségekhez illeszkedő beszélgetéseink megtanítottak minket valamennyire erdélyiül, rávezettek minket András bölcsességével arra, hogy a megismerés nem más, mint fordítás, a kulturális tapasztalatok átvétele. Ezt az átvett tudást szerettük volna továbbadni, ezért megkértük Béres Andrást, beszélgesse velünk újra végig ezt a tíz évet, gyorsított formában.

Ez a beszélgetőkönyv a tíz beszélgetős év gyorsított formájú változata. Fél év alatt újra átbeszéltük mindazt, amit megtanultunk Andrástól. Napokat ültünk Budapesten beszélgetve, ahova András dokumentumokkal felszerelve érkezett, hogy magyarul megőrzött története mögött velünk legyen az esemény román nyelvű forrása, jegyzőkönyve. Így készült a beszélgetőkönyv, melynek apropója Béres András 80. születésnapja.

A könyv három élethelyzetben mutatja be Béres Andrást: egyetemi oktatóként, politikusként, színházigazgatóként. Ez az a három professzió, amely a második háború utáni Európában felelős állampolgári életet feltételez, ezek a szakmák, melyek a Ceaușescu-éra évtizedeiben az emberi tartás, a nemzeti eszmék megőrzését segítik, s ezek járulnak hozzá a romániai forradalom, a marosvásárhelyi tüntetés, a politikai rendszerváltozás után a párbeszéd, a meggyezés, a szükséges kommunikáció napi rutinjához. E három szakma mindegyike képes széles nyilvánossághoz szólni, a beszélgetőkönyv tehát erre a három területre fókuszál. Nézzük Béres Andrást, a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem volt rektorát, a Doktori Iskola alapítóját, s követjük őt vissza első egyetemi munkahelyére, Petrozsénybe, a hatvanas évekbe. Így érthetjük meg

az anyanyelvi oktatásból következő előnyöket és hátrányokat, a tagozatosítás folyamatait, az autonómia helyi nyelvjárását. Nézzük Béres András politikust, városi tanácsost, az RMDSZ Maros megyei szervezetének alapítóját, az országos és a megyei elnökség tagját, s így látjuk meg, milyen volt a könyves-gyertyás tüntetés százezres tömege, majd mi történt 1990. március 15-én a Rózsák terén. És nézzük mindemellett Béres András kulturális intézményvezetőt, aki a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház igazgatójaként csak pár évre, de annál lényegesebb évre vette magára a társulatvezetés feladatát.

A könyvben az olvasó hallott és idegen eseményekkel, világos és összetett helyzetekkel, ismert és ismeretlen emberekkel fog találkozni, így valakinek emlékeztető, másoknak példa lehet minden itt következő történet. Példa és minta arra, miként lehet diktatúrában élni, a megfigyelt és lehallgatott nyilvánosság helyett kiépíteni egy másikat, miként lehet bízni a közvetlen közösségben, megbocsátani és megérteni. És a végén az olvasó is elérkezik a felismeréshez: egy filozófus beszélgetéseit követte.

Béres András filozófus végzettsége, egyetemi gyakorlata és életszemlélete okán is. Hegel kíséri pályáját, kutatásait és élethelyzeteit, filozófiai kérdéseinek megválaszolásával a szellem, az eszme, a morál kísértő relativizációját végzi el. Béres élethelyzeteire montázsként rávetül választott mesteréé, Hegelé, ahogy az megéli a francia forradalmat, ahogy később Bernben visszagondol Thübingenre. A *morális* és az *észszerű* szabadság fogalomköre Erdélyben nem egyszerűen doktori kutatási téma, hanem létértelmezési segédlet. A diktatúra évtizedeiben a filozófia nyelvet kínál, mely a követhetetlen és élhetetlen valóságról az eszme szintjére fordítja át a tapasztalatokat. András felnőtt életét filozófusi nyelvvel beszélte végig, s majdnem ötvenéves, amikor az 1989. decemberi forradalom után politikus nyelvet használ: az ideákról áttér a praxisra. Autonómia, mindenkinek a saját közösségében, legyen magyar vagy román. Önrendelkezés, mindenkinek a saját intézményében, így épülhet újra olyan társadalom, melyet a forradalom, a fekete március, a kirobbanó utcai verekedések és a tömeges emigrálás utáni években újra az együttlés, a fordítás, a beszélgetés csillapíthat és konszolidálhat.

András igaz történetei lassan legendává, majd mesékké válnak, de gyógyító mesékké, könnyebb lesz velük a lét, a beszélgetés.

A kötetben szereplő beszélgetéseket a mi kérdéseink nélkül írtuk le, így megtartjuk Béres András mesélői lendületét. A beszélgetésben szereplő adatokat jegyzetekkel segítjük elhelyezni a romániai és magyarországi történelemben. Az idézett dokumentumokat függelékben olvashatják. A kötet megjelenéséhez elsősorban a családnak szeretnénk köszönetet mondani, Évának, Kálmánnak, Attilának. S mi magunk a legnagyobb köszönettel Andrásnak tartozunk Erdély megismeréséért, a filozófusi élet megmutatásáért.